

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שבת פרשת ויקהל פקודי (פ' החודש) תשע"ז לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתק"ע

בסעודה שלישית

בו גם מחטאם, דאיתא בגמרא (עירובין יח:) היה רבי מאיר אומר, אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ישב בתענית מאה ושלשים שנה וכו', והעלה זרוי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה, משמע שהעלאת זרוי תאנים על בשרו, צער ועינוי הגוף הוא, ולכן הגמרא מחשיבה זאת עם שאר העינויים בכלל התשובה, וזהו שאמר בדבר שקלקלו בו נתקנו, כי בענין התאנה עשו תשובה ותקנה על חטאם ע"כ.

והנה ברש"י פירש בדבר שקלקלו בו נתקנו, מדת הקב"ה, באזמל שהוא מכה בו הוא מרפא, נס בתוך נס, כמו ויצת אש בציון (איכה ד-יא), וכתוב (זכריה ב-ט) ואני אהיה להם נאום ה' חומת אש סביב ע"כ. וכתבו התוספות עלה, ואין ענין זה לזה כלל ע"כ. ונראה לבאר כוונת רש"י, דאיתא במדרש תנחומא (בשלה כד) הקב"ה במר מרפא את המר וכו', וכן הצדיקים במה שהן מקנתרין בו הם מתקנין, תדע לך שבשעה שקנתר משה, באו קנתר, שנאמר (שמות ה-כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך וגו', אמר משה באז סרחתי, באז אני מתקן ואומר שירה, לכן נאמר (שם ט-א) אז ישיר משה ע"כ.

ובפשטות נראה כוונת המדרש, כי חטא משה רבינו היה שהתרעם על מדותיו של מקום, למה הרעתה לעם הזה, אשר באמת מאתו לא תצא הרעות, וחסד א-ל כל היום, אלא שבני אדם אינם מסוגלים לרדת לסוף דעתו של מקום להבין הטובות הגנוזות במעשי ה'. אמנם בקריעת ים סוף תיקן אותה, שהעלה את ישראל למדריגה להכיר שכל העוני שעבר עליהם במצרים היה לטובתם, וכמו שנאמר וירא ישראל את היד 'הגדולה' (זו מדת החסד) אשר עשה ה' במצרים (שמות יד-לא), שכל מה שעשה ה' להם במצרים היה חסד, ואז ישיר משה ובני ישראל וגו', אשירה לה' כי גאה גאה, הוא מורם מהשגתנו באופן מופלא, שאי אפשר לנו להשיג עד כמה עמקו מחשבותיו. וזהו שאמר משה באז סרחתי, להתרעם למה הרעתה, באז אני מתקן ואומר שירה, להכיר שכל מה שנעשה במצרים היתה ביד הגדולה של חסד, ואז ישיר משה, אשירה לה' כי גאה גאה.

אך עומק הענין הוא, כי בתשובה יש שתי סוגים, חדא, שאחר החטא כשנסתלקה כבר הנאת ותאות החטא, מתבונן במעשיו, ויודע כי מרה תהא אחריתו, כי הלא מאמין הוא בשכר ועונש, על כן מתחרט על מה שעשה, וחוזר בתשובה על החטא. וזה נקרא תשובה מיראה, שעל זה אמרו (יומא פו.) שזדונות נעשו לו כשגגות, שהגם שתשובה מהני נשאר עדיין רושם מהחטא. אבל יש סוג תשובה מעולה יותר, שלא העונש על החטא מביאו לידי החרטה, אלא אהבתו למקום מעוררו, להתבונן מה עשה למרוד באביו שבשמים שמשפיע לו חיותו וכל צרכיו. ותשובה זו היא סוג

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגו' (לה-א). בילקוט (רמז תח) רבותינו בעלי אגדה אומרים, מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת, ולכנסו בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני עכ"ל. ויש לדייק למה הדגיש שבעלי אגדה היו אומרים כך. וכן מה שסיים שיהא שמי 'הגדול' מתקלס בין בני, למה תיאר אותו בתואר 'הגדול'.

ולאחזן בפרשה, ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש (לה-ב). ולכאורה האי 'לכם' נראה כמיותר, כי הלא להם הוא מדבר כעת, ובמכילתא דריש לה. – וכמו כן קרינו היום, החדש הזה 'לכם' ראש חדשים, ראשון הוא 'לכם' לחדשי השנה (שמות יב-ב). וגם שם יש לדקדק כן.

*

ונראה דאיתא במשנה (תמיד ב-א) ביררו משם עצי תאנה יפים לסדר המערכה שניה של קטורת. וברש"י (זבחים נח.) פירש, בשל תאנים היו רגילין. וטעם אנדה הוא, שבו היתה תקנה לאדם הראשון, ויעשו להם חגורות עכ"ל. וביאורו כי בחטא אדם הראשון נאמר, ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם, ויתפרו עלה תאנה, ויעשו להם חגורות (בראשית ג-ז). ולכאורה יש להבין דאם כן למה לא הקפידו כן גם במערכה הגדולה שיהיו עצי תאנה דוקא, ואמרו (שם ג-ג) כל העצים כשרים למערכה (ועיין בתפארת ישראל שם יבין אות לא).

ובפשטות נראה כי לעצי המערכה הגדולה היו צריכין להרבה עצים לעכל כל הקרבנות, ולא רצו להשחית עבודה עץ מאכל כל כך הרבה, וכמו שהזכירה תורה לא תשחית את עצה (דברים כ"ט). ואם כי לדבר מצוה אין זה השחתה, מכל מקום הא אפשר בעצים אחרים. אבל לקטורת שהיתה מערכה קטנה לצורך מנה של קטורת, פרס בשחרית ופרס בין הערבים, לקחו עצי תאנה לזכר התיקון של אדם הראשון על חטאיו.

*

ונראה עוד דהנה בגמרא (סנהדרין ע) איתא אילן שאכל אדם הראשון וכו' רבי נחמיה אומר תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר ויתפרו עלה תאנה ע"כ. וביאר בתורת חיים (שם) הכוונה, שחוץ ממה שנתקנו שלא הלכו ערומים, נתקנו

תשובה מאהבה, שמהפך עצם החטא, וזדונו נעשו לו זכיות, והחטא גופיה מתעלה לריח ניחוח לה'.

*

ונראה דזהו הטעם שלימד ה' את משה להקהיל קהלות בשבת דייקא, להורות להם את המעשה אשר יעשו, ולא בלילות של ימות החול, שגם בהם פנויים מהעבודה. כי שורש התעוררות אהבה לבוראו, הוא ביום השבת קודש, אשר שבתות קדשך באהבה וברצון הנחלתנו, וכמו שכתב בבני יששכר (שבת א-ט), בשם הרה"ק רבי צבי מזידיטשוב זי"ע, דשבת עולה בגימטריא 'אהבה בכל לב, אהבה בכל נפש, אהבה בכל מאד'. כנגד ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו-ה) ע"ש. ואם כן התעוררות האדם לתשובה ביום השבת, אשר שבת ב'ו תשוב, היא בחינת תשובה מאהבה, שבוה מתעלה החטא עצמה לזכות, על כן מעלה יתירה יש במה שמקהיל קהלות בשבת דייקא.

וחשיבות דבר זה אנו למדים, ממה שביררו עצי תאנה יפים למערכה שניה של קטורת, ומבואר ברש"י שטעם 'אגדה' היא, שבו חטא אדם הראשון ובו נתקן, והוא להורות על מעלת התשובה שיתוקן החטא עצמו לזכות. ולכן דרשה זו שאמר ה' למשה להקהיל קהלות בישראל, להורות לישראל דברי תורה איסור והיתר, לעורר אותם על מה שאסור לעשות, רבותינו בעלי אגדה אומרים, כי לפי ביאורם בהטעם של עצי תאנה למערכה, מתאנה גם לדרוש שטעם זה יש להקהיל קהילות ולדרוש להם בשבת דייקא.

וסיים עלה, כדי שיהא שמי 'הגדול' מתקלט בין בני, דידוע שעל ידי החטא מפריד האדם את ה' משם הוי"ה, ולכן נקרא בשם 'תשובה', תשוב ה' (וזה"ק ח"ג קכב), (ועיין בזה בדבש לפי ו-יא). ועל ידי שיתכנסו בשבת ויתעוררו לתשובה תשוב הה' למקומה, ויהא שמי 'הגדול' מתקלט. ועוד דידוע מזוהר הק' (ח"א כד). דהלא תעשה מקורם משם י-ה, ומצות עשה משם ו-ה. וזה מרומז בקרא (שמות ג-טו) זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, דשמי עם שם י-ה עולה שס"ה כנגד הלאוין, וזכרי עם ו-ה עולה רמ"ח נגד המצות עשין. ואם כן העושה תשובה מאהבה, הרי הוא מחבר עם י-ה עם ו-ה, כי הלא תעשה מתעלה לזכות, ועל כן שמי 'הגדול' מתקלט בין בני.

*

ובזה מובן גם כן מה שהפליגו חז"ל בשכרה של שבת, ואמרו (שבת קיח). כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ואמרו (שם קיט). עשירים שבשאר ארצות במה הן זוכין, בשביל שמכבדין את השבת ע"ש. והוא כי בהיות שבשבת מתעורר האדם בהרהורי תשובה מאהבה, והרי על זה מגיע שכר גם בהאי עלמא, על כן על ידה זוכין לעשירות, ולנחלה בלי מצרים. ובספר ולאשר אמר (על עניני שבת אות ה') כתב, דזהו הרמז ביומו ת'תן ש'כרו (דברים כד-טו), ובכתבי האר"י (שער הפסוקים בליקוטים בסופו) כתב, שהוא ראשי תיבות שבת ע"ש. כי התשובה בשבת היא מאהבה, ועל זה מגיע שכר גם בהאי עלמא. ועל כן אמר הכתוב, וביום השביעי יהיה לכם קודש, ועל דרך שדרשו חז"ל (פסחים כב). לכם, לכל צרכיכם, כמו כן מי שמקדש עצמו ביום השביעי, ומתעורר בהרהורי תשובה מאהבה בשבת ששורשו אהבה, זוכה בזה לנחלה בלי מצרים.

ועל דרך זה היא בחג הפסח, דאיכרי שבת, עבודת החג היא בחינת אהבה, דפסח הוא נגד אברהם (טור אר"ח סימן תיז) דאחיד במדת החסד. והיינו שעל ידי זכרון נסי ה' שעשה לנו ביציאת מצרים נתעורר בנו אהבה לה', כשם שהוא אוהב אותנו (ראשית חכמה שער האהבה פרק ז'). ואם כן זוכין בו גם לנחלה בשבת מאהבה, שזדונו נעשו זכיות, ועל זה יש שכר גם בהאי עלמא. ולכן החדש הזה לכם ראש חדשים, שיכולין לזכות בו לצורכי האדם בעולם הזה, וראשון הוא לכם לחדשי השנה. ■

והנה הצדיקים במה שהן מקנטרין בו הן מתקנין, שהם עושין תמיד תשובה מאהבה על מה שהם נכשלים, עד שעצם החטא מתעלה לזכות. וזהו שאמר משה באז סרחתי, באז אני אומר שירה, כי עצם החטא שהתחילה באז, מתעלה עד שבו הוא אומר שירה. וכמו כן אדם הראשון שחסיד גדול היה, לא נסתפק נפשו בתשובה גרידא, אלא לקח התאנה שבה חטא, ובהעלים שלה עשה התיקון, כדי שיתבונן להעלות את החטא עצמה לבוא לידי זכות.

*

ונראה דלכן היו במקדש שני מזבחות, מזבח העולה ומזבח הקטורת, כי על מזבח העולה הקריבו קרבנות, שרובם ככולם באים מבעלי תשובה לכפר על חטאם, כי גם העולות באות לכפר על הרהורי הלב (ויק"ר ז-ב), והקב"ה הרוצה בתשובה קיבל אותם לריח ניחוח אשה לה'. אמנם מזבח הקטורת היתה להעלות עבודת הצדיקים, שהקטירו עליה סממני בשמים, שרומזו על עבודת הצדיקים, וכמאמרם (חולין קלט): מרדכי מן התורה מנין דכתיב (שמות ל-ג) בשמים ראש מר דרור, ומתרגמינן מירא דכיאי, וברש"י וקרי ליה ראש לבשמים לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה. וכן אמרו על אסתר (מגילה יב). רבי מאיר אומר אסתר שמה, ולמה נקרא שמה הדסה, על שם הצדיקים שנקראו הדסים ע"ש.

אמנם בין סממני הקטורת היה גם חלבנה (שמות ל-ד), וברש"י בושם שריחו רע וכו' ע"ש. ונראה דזה רומז על עבודת בעלי תשובה מאהבה, שהזדונו נעשו זכיות, והחלבנה הזאת שריחה רע מתהפך לריח טוב, ועולה ביחד עם ריח הקטורת של עבודת הצדיקים, עד שנשים שביריחו אינן צריכין להתבשם מריח קטורת (יומא לט). ולכן כיון שעבודת הקטורת היא להעלות עבודת בעלי תשובה מאהבה, שהם מתקנים החלבנה גופיה להעלות ריח ניחוח, על כן לקחו למערכה שניה של קטורת דייקא עצי תאנה, להורות על אדם הראשון, החטא הראשונה שבעולם שבדבר שקלקל בו נתקן, והיינו שהעלה בתשובתו את העולם שקלקל לתיקון. כן אנו לוקחין עצי התאנה להעלות אותם על המזבח, שעצים הללו עצמם יעלו לריח ניחוח לה', במה שהזדונו נהפכו לזכיות.

*

ובזה יש לומר טעם לשבח על מה שאמרו (יומא כו). שהקטורת מעשרת דכתיב (דברים לג-י). ישימו קטורה באפק, וכתיב בתריה ברך ה' חילו, ולכן מעולם לא שנה אדם בה, ואמרו חדשים לקטורת בואו והפיטו ע"ש. ונראה כי הנה היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עבודה זרה ג), ומה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא-ב), ואין בידנו משלוח הרשעים בעולם הזה (אבות ד-ד). אמנם על המצות שנתהוו מתשובה מאהבה יש שכר מצוה גם בהאי עלמא, וכמו שביאר הקול אריה זי"ע, דהא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט). הטעם הוא כמו שכתוב בספר העקרים דשכר הוא בלי גבול, והעולם הזה היא מוגבלת, וכל העולם אינו די לשלם שכר מצוה אחת שהוא בלי גבול, על כן השכר הוא לעולם הבא. והנה על עבירה העונש הוא בגבול, ואם שב מאהבה ונעשה מעבירה מצוה, לא תוכל להיות יותר מהעבירה שהיתה מקודם, דדיו לבא מן הדין להיות כנידון, וממילא גם השכר מצוה שנתהוו ממנה יש לה גבול, וכיון שיש לה גבול שוב שפיר יוכל להיות השכר על זה גם בעולם הזה. עכדה"ק ודפח"ח ושי"י (מובאים דבריו בספר מגדנות אליעזר פ' בחוקות), ובטיוול בפרדס (ח"ב מע' תשובה מאהבה) ע"ש. ויש שהסבירו בפשיטות, דכיון דעל העבירה יש עונש בעולם הזה כן על המצוה שנתהוו ממנה על ידי תשובה מאהבה יש שכר בעולם הזה ע"כ. ולכן הקטורת שמעלה עבודת החלבנה שנתהפכה לזכות, נשפע על ידה שכר מצוה למטה להעוסקים בה, ועל כן קטורת מעשרת.